

POLÁK ISTVÁN

EGY EVANGÉLIKUS KÁNTORTANÍTÓ A XX. SZÁZADBAN

BÁNÓ ÁDÁMRÓL, ÍRÁSAINAK ÜRÜGYÉN

BEVEZETŐ

Ennnek az összefoglaló írásnak előzményei a szülőfalum, Nemescsó történetével foglalkozó honlapomhoz¹ és az annak alapján 2016-ban összeállított témadokumentációhoz vezetnek. A lezárt tartalmú honlap még elérhető, a témadokumentáció a szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtárban található. Bánó Ádám a község evangélikus kántortanítója volt 1905–1945 között, s élete végéig, 1974-ig a községben lakott. Lehetőségem volt még látni, néhányszor találkozni vele életem első két évtizedében, s csak idős koromban vált világossá előttem, hogy az adósa vagyok. Ezt az adósságot próbáltam csökkenteni szülőfalum történetével foglalkozva, s jelen írás is még ennek a törlésztésnek a része. Röviden vázolólok ezt a tartozást.

Amint majd az írás további részleteiből kiderül, Bánó Ádám hűséges őrzője és feldolgozója volt Nemescsó gazdag történelmi múltjának. Egyszer, valamikor tizenéves koromban – valószínűleg az 1960-as évtized első felében – mutatta nekem az egyik szekrényfiókjában őrzött, egyháztörténelmi és iskolatörténelmi értékű kéziratokat. Hiszen a község egy évszázadában, az 1681–1781 közötti száz évben a két Vas megyei artikuláris (az evangélikus hívők számára megengedett közösségi vallásgyakorló) hely egyike volt. Azzal a megjegyzéssel mutatta, hogy érdemes lenne a nagyobb nyilvánosság elé tární, kezdeni valamit az értékes anyaggal. Az idő úgy hozta, hogy elvezetett az utam a megyéből, így csak a szabad nyugdíjas lét adott – korlátozott mértékben – lehetőséget a falu történetével való foglalkozásra. Az utóbbi években az akkor látott dokumentumokat egy országos pályázat keretében digitalizálták, s a *hungaricana.hu* nevű adatbázisban bárki megnézheti, böngészheti.

¹ www.nemescsomultjabol.freewb.hu

A honlapon és a témadokumentációban több helyen is található írások illetve részletek Bánó Ádám életéről és munkálkodásáról. Most ezeket fogom és kapcsolom össze egyetlen közlés keretében. Előbb azonban kössük egymáshoz a község XIX–XX. századi három nevezetes személyiségét, ahogyan az a következő képen is látható.

A községháza előkertjében álló „triptichon” alakjai három tanítónak állítanak emléket.

A három híres tanító portré-domborműve a községháza előkertjében

Más-más a szerepük és jelentőségük a falu történelmében. Időrendben a középén látható **Péterfy Sándor** az első (1841–1913). Nemescsóban született, itt járt iskolába, s az első lépéseket is itt tette meg a pedagógushivatás útján. Segédtanító volt, még a soproni tanulmányai kezdete előtt. Első igazi „munkahelye” Nagykanizsán volt, az iskola ma a nevét viseli, s egy önálló tanulmányfüzet, Dobó László munkája foglalja össze a helyi ténykedését. Életműve a hazai tanítóság szervezésében, érdekvédelmében teljesedett ki. Nem véletlenül kapta halála után „a magyar tanítók atyja” megtisztelő elnevezést.

Mellette, a balján, azaz a nézőnek jobbra

Bánó Ádám (1883–1974) arcmása látható. A másik oldalon van a legfiatalabb, **Bakó József** (1896–1962), aki szintén a falu szülőtte, s kalandos életkezde után, a két előddel azonos úton járva, a soproni liceumban szerezte oklevelét, majd az Alföld és a Dunántúl falvaiban tanított, s könyvtárosként zárult aktív pályája. Az ő nagy érdeme a verseskötetek mellett az az önéletrajzi regény, a *Feljebb a kaptafánál* című, amely egyúttal a falu huszadik század első két évtizedének szociográfiai értékű megörökítése. A három dombormű alkotója a fenti felsorolás sorrendjében: Balogh Tamás, Pinter József (helyi fafaragó művész) és Joó László.

BÁNÓ ÁDÁM ÉLETÉRŐL²

Negyven éven át egyedül tanította az írás-olvasás és a számolás tudományára Nemescsó gyermekeit. A gyermekeket, majd a gyermekek gyermekeit, s biztosan előfordult az is, hogy a gyermekek gyermekeinek a gyermekeit, vagyis unokákat. Egyetlen tanteremben, a hatosztályos elemi iskola időszakában egyszerre a teljes ifjúságot, majd a nyolcosztályosra való áttérés után két tanulócsoporthoz.

1883. szeptember 30-án született Somlószlósön. A tanítói képesítést 1899–1902 között szerezte meg Sopronban. 1902. január 1-től 1905 októberéig Felpécen tanította az I–III. osztályt, szerdán és szombaton délután az ismétlősöket. Nyolcvan gyerek járt ide, és hetven körül volt az ismétlősök száma. Felpécről 1905. november 1-jén került Nemescsóba, ahol tanítói és kántori szolgálatot kellett ellátnia. Több jelentkező volt, s az akkori szokások szerint mintatanítás alapján döntött az egyházi testület. Önéletrajzi írásában így emlékezik

2 Az életrajzi adatok forrása: BÁNÓ Ádám: Éveim, utam... In: *Pedagógiai Írások*, 1972. 4. sz. 121–128. old.

ARCKÉPCSARNOK

POLÁK ISTVÁN: EGY EVANGÉLIKUS KÁNTORTANÍTÓ A XX. SZÁZADBAN

az első éveire: „Amikor idejöttem, egyik üres szobában már várt a beszedett gabona, az udvaron a tűzifa, a megtermett kis gyümölcs, amit féltő gonddal tett el számomra a szigorúan

Bánó Ádám a falu iskolásaival az 1920-as évek elején

puritán Bakó néni. Egy szobát ellátam bútorral, huszonnégy éves voltam, szerény, de biztos fizetést kaptam. A nősüléssel még két évig, a nagykorúságig várni kellett, pedig a menyasszonyt mindennap láttam már a szomszédos papudvaron. 1907-ben eljött az esküvő ideje is. Ezután lett két, igen egyszerűen bebútorozott szobánk, meg konyhánk. A megélhetésünk megvolt. Kineveztek állami anyakönyvvezető-helyettesnek is, azzal járt évi 120 korona fizetés, ami nagy érték volt akkor, megfelelt 10 mázsa búza árának. Három fiunk született, Feri 1908-ban, Laci 1911-ben, István 1917-ben...”

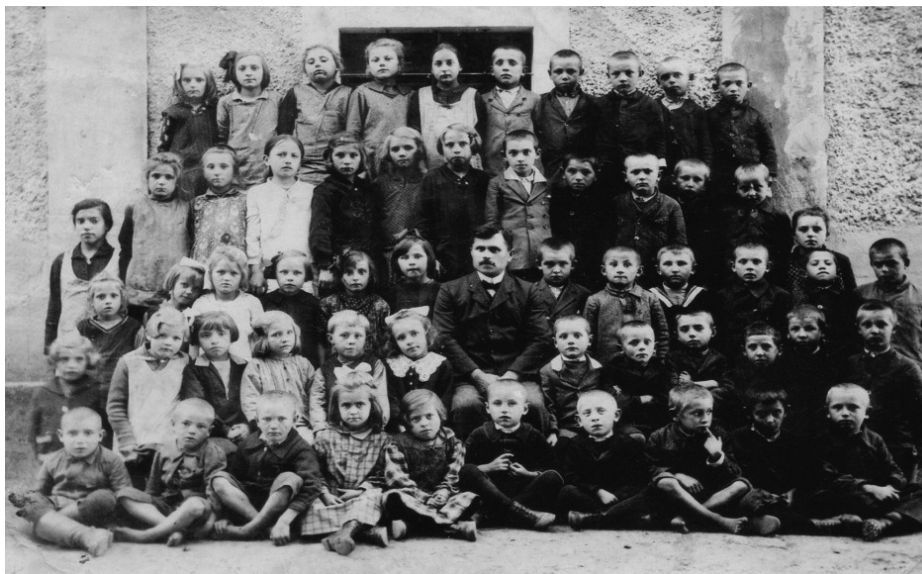
A tanítás mostoha körülmények között folyt, egészségtelen tanteremben, rossz padok között. Néhány év alatt sikerült kicserélni a padokat, szemléltető eszközöket szereztek, készítettek. 1914 nyarán behívták katonának. Bevonulása után a tanítást apósa, Éder József lelkész kezdte meg, aki ekkor már 60 esztendő volt. A gyerekek Puszt-

Az 1938-ban épült tanterem (a bal oldalt kiugró rész az 1996-ban hozzáépített vizesblokk)

tacsóba, a községi iskolába jártak át. A következő tanévre Mezőberényből jött egy tanító, szintén csak egy évre. Újra helyettesről kellett gondoskodni, ekkor egy tanítónő került ide az Alföldről. Bánót 1917-ben leszerelték, egy nem túl súlyos sérülés következtében.

Az 1920-as évekre az ősi iskola teljesen elavult. Zsúpfedele több helyen beázott, a deszkamennyezetét elrágta a szű, kicsiny ablakán befútt a szél. A gyülekezet a saját erejéből nem tudta felújítani, ezért állami segítséghez folyamodtak. Lejött a minisztériumból egy ta-

A falu iskolásaival az 1920-as évek végén

nácsos, aki megszemlélte az iskolát, és kijelentette: „... ennek az iskolának az átalakítására egy fillért nem ad a minisztérium, helyette kap az egyház 10 000 pengőt, ebből építsenek egy új iskolát.”

1928-ban felépült az új iskola, nagy, világos tanteremmel, irodával és előszobával.

Sikerült annyi pénzt megtakarítani, hogy a régi iskolára (ami így a tanítólakás része lehetett) is új tetőt húztak. Az új iskolában eltöltött első télről így számol be Bánó Ádám: „... Sokáig emlékezetes marad számunkra az új iskolában eltöltött első tél. Rettenetesen hideg, mínusz 30 fokos volt a január. A terem még nedves, gőzös, a vaskályha kicsi, bizony, majd megfagytunk. Ebben az időszakban emelkedett a tanulók létszáma, a hat osztályba 76 gyerek járt. Az elsősök 25-en voltak, amíg ez a nagy létszámú csoport ki nem maradt, mindig 70 körül voltunk.”

Az 1940-es évek elején tértek át a nyolcosztályos képzésre, ez nehezebbé tette a körülményeket. Egy terembe járt a hatéves elsős és a 13-14 éves kamasz. Közben hazánk is belesodródott a 2. világháborúba. Az iskola helyzete nagyon rossz lett. A háború végén a nyilas kormány ide, a nyugati végekre költözött. Az új tanterembe a Honvédelmi Minisztérium egy részlege, a mozgósítási osztály került. Megint a régi tanteremben folyt a tanítás.

Áldatlan állapotok voltak. Bánó Ádám *Éveim, utam* című cikkében így emlékezik: „... Nehéz idők voltak ezek, belefáradtam a sok izgalomba és a nehéz körülmények között végzett munkába. Vártam a nyugdíjazást.”

1945 novemberében nyugdíjazását kérte. Hosszú nyugdíjas éveiben is tevékenyen részt vett a falu közéletében. 1968-ban megkapta a Munka Erdemrend bronz fokozatát.

A nyugdíjazás azonban csak a néptanító munkájára vonatkozott. Hiszen az evangélikus gyülekezet által fenntartott iskola tanítója kántor is volt, 1905-től szinte élete végéig. Gyermekkoromban ott húztuk mögötte, a templom karzatán, a szószékkal szemben lévő műemlék értékű orgona két szíját. Mára a sípládát motor tölti fel levegővel, de a múlt század közepén ezt még a szíjak húzogatóásával lehetett elérni. Az evangélikus gyülekezet a gyermekeket is bevonta a közösség életébe. Az általános iskolás fiúkat úgy is, hogy „hetes és inas” csoportot szervezett a mindennapi esti harangozás és a vasárnapi istentiszteletek feladataira. Ebbe a harangozások mellett beletartozott az istentisztelet énekszámainak a templomi két táblára való kitevése, s a délelőtti és/vagy esti istentiszteleten az orgona mögötti szolgálat. Figyelnünk kellett a liturgia menetét, s amikor az énekek következtek, ad-digra a két szíj kihúzásával levegőt kellett adnunk az orgonának. Közben persze –

*A kitüntetést átadja Losonczy Pál,
az Elnöki Tanács elnöke*

– aki odafigyelt – láthattuk-hallhattuk, hogy Bánó bácsi milyen jól tudott rögtönözni, hiszen ő is csak akkor tudta meg, hogy melyik énekeket jelölte ki a lelkész. A klaviatúra és a pedálok hozzáértő kezelése évtizedek rutinján alapult. S ha véletlenül elbambultunk, s nem húztuk ki időben a szíjakat, akkor előbb csak a billentyűk kocogtatásával, majd csendes szóval is figyelmeztetett bennünket. Feladatát sikerült még életében átadni, azaz kicsit be is tanítani az utódot, Mogyoróssy Pált. Ő zeneiskolát végzett klarinétos, de a családjában cimbalom is volt – hallhattam, ahogyan játszott rajta –, s még a hegedűvel is megpróbálkozott. Később rendezvényeken különböző zenekarokban vagy magányosan szaxofonon és billentyűs hangszereken is játszott, s ez utóbbi tán a mai napig igaz. Napjainkban az ő ujjai járnak Bánó bácsi nyomában.

Bánó Ádám örökmozgó, tevékeny ember lévén, nyugdíjas éveiben a kántori feladatok mellett kertészkedett, méhészkedett, melegházat létesített, gyümölcsöt és primőröket termelt, amiket – pl. fejes salátát – a helybéliek is vásárolták tőle, s nem csupán jóságból. Elmúlt már nyolcvan éves, amikor még mindig kerékpározott Szombathelyig, illetve Kámonig, ahol István fia volt az arborétum igazgatója. De őt is igazgató úrnak szólították a falu felnőttei, akiket korábban ő tanított. 1974-ben, 91 éves korában halt meg. Az evangélikus templomban ravatalozták fel, és nagy részvét mellett a nemescsói temetőben helyezték örök nyugalomba.

Dr. Kiss Gyula, a Szombathelyi Tanárképző Főiskola tanára (akinek apja Bánó Ádám iskolatársa és barátja volt) így emlékezett meg róla a *Jelentkezünk* című folyóiratban:

„... Nemescsóban második állomáshelyén negyven évig tanított, mind a 6 osztályt egymaga, nemegyszer 70–75 gyereket. 1945-ben töltötte be a nyugdíjas kort. A felszabadulás előtt iskolába jártak között mindössze egyetlen nemescsói akad, a legöregebb, aki nem járt 'a keze alá'. Nemzedékeknek volt igazgató bácsija. (...) A hűség ezer szálával ragaszkodott a falujához. Maga is tiszteletet érdemlő történelem, matuzsálemi koráig őrizte, tanulmányozta és publikálta a nemescsói artikuláris gyülekezetet és sokévszázados iskolája sárguló iratait. A csói szülött Péterfy Sándor emlékezete fenntartásának sem akadt önzetlenebb propagátora, mint ő. Ám tudta azt is, a történelem folyamat, a históriát – a múlt tanulságai ismeretében – a m(ag)ában, a jelenben csinálni, folytatni kell. Történelemcsináló ember maradt a halálos ágyáig azzal a magától értetődő közeletiséggel, ahogy azt aktív tanító korában megszokta.”

Bánó Ádám síremléke
a nemescsói temetőben

BÁNÓ ÁDÁM ÍRÁSAIRÓL

Nemescsó művelt lakosai előtt közismert volt, hogy a nyugdíjas kántortanító a település történetének kutatója és az egyház és iskola történeti értékű dokumentumainak őrzője. Utolsó éveiben három hosszabb írása jelent meg erről két megyei folyóiratban (erről később részletesen szólok), de hogy aktív pedagógusi éveiben is publikált, az számomra csak a falu történetével való foglalkozásom idején derült ki. Szinte véletlenül kezdtem kutatni a frissen alapított elektronikus adatbázisban, a hungaricana.hu oldalain, ahova feltöltötték a fentebb említett evangélikus dokumentumokat. De – s ez a té-

mánk tekintetében sokkal fontosabb – digitalizálták az *Evangélikus Népiskola* c. szakfolyóirat évfolyamait is. S ott nagy meglepetéssel találok Bánó (Badics) Ádám névvel. Korábban is tudtam a névváltoztatásáról. Apámat még Badics néven tanította, s anyám iskolás éveiben, 1935-ben történhetett a névváltoztatás, ahogyan ez a megtalált cikkek aláírásából látható.

ÍRÁSAI AZ EVANGÉLIKUS NÉPISKOLA C. FOLYÓIRATBAN

Az *Evangélikus Népiskola* című pedagógiai szakfolyóirat 1889-ben indult havilapként, évente 12 számmal. Induláskor Sopronban szerkesztették, 1918-ig biztosan. 1936-ban a szerkesztőség Kőrmenden, a kiadóhivatal Cegléden volt, s 1942-ben már megint Sopronban szerkesztették. Terjedelme változott, az évi 240–600 oldal közötti ingadozás változó terjedelmű lapszámokat takar, számonként 20 és 50 oldal között. Ez a korabeli viszonyok között elismerésre méltó szakmai fórumra utal.³

3 http://library.hungaricana.hu/hu/collection/edt_eok_evangelikus_nepiskola/

A digitalizált gyűjteményben bogarászva az alább írások teljes szövegére találtam rá (s ugyanígy megtalálhatják az írásmat olvasók is):

- 1905. BADICS Ádám: A gödöllői méhészeti tanfolyamról. 203–206. old.
- 1910. BADICS Ádám: Kézügyességi tanfolyamot az ev. tanítóknak! 1. sz. 55–56. old.
- 1910. BADICS Ádám: A vasi közép egyházmegyei tanítóegyesület ... összejövetele. 11. sz. 351–352. old.
- 1913. BADICS Ádám: A választójog és az iskola. 156–158. old.
- 1913. BADICS Ádám: A szombathely-vidéki ev. tanítók őszi gyűléséről. 23. sz. 555–556. old.
- 1914. BADICS Ádám: Karsay Sándor mint pedagógus. (Könyvismertetés.) 19–20. sz. 405–411. old.
- 1918. BADICS Ádám: A dunántúli ev. egyházkerületi tanítóegyesület közgyűléséről. 13–14. sz. 175–176. old.
- 1931. BADICS Ádám: Miképpen lehet a még iskolába járó és az iskolából már kikerült ifjúságban az evangélikus tudatot felébreszteni és megerősíteni? 1. sz. 4–10. old.
- 1935. BÁNÓ Ádám: Még egy válasz. (A fegyelmezésről.) 6. sz. 173–174. old.
- 1936. BÁNÓ Ádám: Nagyon időszerű kérdések. (Tanterv a továbbképző népfőiskolák számára.) 3. sz. 112–113. old.
- 1936. BÁNÓ Ádám: Utasítás a körzeti iskolafelügyelők részére. (Ismertető.) 4. sz. 153–154. old.
- 1936. BÁNÓ Ádám: Régen és most. (A tanmenetkészítésről.) 6. sz. 248–249. old.
- 1937. BÁNÓ Ádám: Mit írassunk? (A betűtanításról.) 6. sz. 224–225. old.
- 1937. BÁNÓ Ádám: Sérelmek, amikről alig esik szó (1.). (Tűzharcos sérelmek.) 12. sz. 435. old.
- 1938. BÁNÓ Ádám: Sérelmek, amikről alig esik szó (2.). (Nyugdíjasok lakáspénze.) 1. sz. 20–21. old.
- 1938. BÁNÓ Ádám: Payr Sándor. 4. sz. 122–123. old.
- 1939. BÁNÓ Ádám: Miben vagyunk foglaltosak. 1. sz. 377. old.
- 1939. BÁNÓ Ádám: Munka és pihenés. 7. sz. 1–2. old.

Az 1938. 11. számtól kezdve B.Á. betűkkel jelezve vezércikksorozat indult, 18 részes jelent meg, a tizenharmadiktól. B.Á.d.t. jelzéssel. Csak feltevéseink lehetnek, hogy ezeket a vallásos tartalmú írásokat is Bánó Ádám írta. A pontos bibliográfiai adatok helyett a címeket sorolom fel: Miben vagyunk foglaltosak? – A nagy király jön hozzánk – Áldott legyen az úr – Milyen a mi örömünk? – A nagy életmentő – A nagy diadal – A nagy segítő – Számadás – Munka és pihenés – Legeltesd az én bárányaimat – Mikor félnem kellene is bízom benned – Novemberi gondolatok – Útkészítés – Ímé mindent újjá teszek – Mit adhatunk – Ő előbb szeretett minket – Nyitva Isten felé – Előmbe jön az én kegyelmes Istenem.

Az 1940. 5. számtól más vette át a vezércikkek írását. A folyóirat utolsó digitalizált évfolyama az 1944-es, ezért valószínű, hogy ezzel a fenti utolsó, s talán a címét tekintve szimbolikus írással zárult Bánó Ádám kántortanító írásos tevékenysége 1945-ig.

A saját néven jegyzett írások mellett legalább ugyanennyiszert találkozhatunk a folyóirat lapjain nevével, a kétféle névvel, olyan beszámolóiban, amelyek a nemescsói iskola és

az evangélikus gyülekezet rendezvényeiről szólnak. Itt a község tanítója népművelői (előadói, műsorszerkesztői, karvezetői) tevékenységének a konkrét eseményei, eredményei ismerhetők meg.

Megjegyzésre érdemes továbbá, hogy az 1936. 10. számtól kezdve Bakó József cikkei és versei is megjelennek a folyóirat lapjain, nyolc írás és egy S. szignóval jelzett ismertetés

Tárló a nemescsói evangélikus gyülekezeti házban. A bal felső sarokban Bánó Ádám kéziratosa füzete, mellette a híres Matricula az 1700-as évekből.

Bakó egy akkor megjelent verseskötetéről (*Mélybe – mégis fölfelé*). Bakó József Nemescsó szülőtte, előbb cipész volt, majd ő is tanító lett. Verseskötetei, regényei, drámái jelentek meg. Önéletrajzi regénye, a *Feljebb a kaptafánál* élete első három évtizedéről szól.

Az évszámokat figyelve biztosra vehetjük, hogy Badics Ádám a méhészeti tanfolyamról írott beszámolót még Felpécről küldte el a szerkesztőségnek, de már Nemescsóban volt annak megjelenésekor. S emlékezve a méhészetre, nem is csodálkozhatunk az írás témáján. Érdekes lehetne és érdemes lenne odafigyelni a felsorolt írások periodikusságára, s elgondolkodni a megfigyelhető szüneteken. A most elérhető cikkek tartalmának ugyan nincs semmi közvetlen kapcsolódása Nemescsóhoz, de áttételesen mégis azt mutatja, hogy a múlt század első felében széles látókörű és szellemileg aktív személy tanította a falu fiatalosságát. Ez nemcsak Bánó Ádám személyiségének pontosabb megismerését segítheti, hanem a település akkori szellemi és hitéletének a teljesebb bemutatását is. (S mivel jelenleg kilenc évfolyam még hiányzik a *hungaricana.hu* tartalmából, előfordulhat, hogy további írásokra bukkanhatnánk. Hiszen a cikkek évszámát áttekintve két aktív periódus bontakozik ki. Az első 1905–1918 közötti, a másik 1931–1940 közötti. Négy hiányzó évfolyam van a digita-

lizálási sorban az első periódusból és egy a másodikból. A fennmaradó és összefüggő öt évfolyam, az 1920–24-es évek az első szakasz végéhez illenének.)

Egy olyan kétrészes írás adatait is közölnünk kell itt, ami nem az *Evangelikus Népis-kolában* jelent meg, de időben és témában ide illik.⁴

TOVÁBBI ISMERT PUBLIKÁCIÓK

Hosszabb, három évtizedes szünet következett. A nyugdíjas évek zömének ténykedése megoszlott a kert és a gyermekek családjai között. Feltehetően ekkor kezdett behatóbban foglalkozni a község és az iskola XVII–XVIII. századi dicső múltjával, s ennek eredménye lett a híres „kockás füzet”, a kéziratos helyismereti anyag. Két nyomtatott szöveg lett belőle. Mindkettő a *Vasi Szemle* hasábjain jelent meg, egymást követő években.⁵ Az *Egy öreg „oskolamester” megbecsülése régen* az elődről, a nála épp száz évvel korábban, és ugyancsak több mint negyven évig egy helyben tanító Kováts Istvánról szól. Az *Egy kis falu múltjából* című írás az 1700-as évekig nyúl vissza, hosszasan idézi egy 1740-ből származó tanítómeghívó levél szövegét, majd a népesség változásának táblázatos adatait sorakoztatja 1700-tól 1950-ig. A sorskegyének lehet tekinteni, hogy a hosszú és gazdag élet egy összegző önéletírással zárult.⁶

Az idős kor megakadályozta, hogy a község és a gyülekezet múltját feltáró írásai folytatódhassanak – az utolsó írása megjelenésekor 89 éves volt –, de kéziratban, egy füzetben megmaradtak a jegyzetei. A mintegy hetvenoldalnyi anyagot több írás is forrásmunkaként használta.⁷

A füzet tehát az 1970-es évek végén a kőszegi evangélikus egyházközség levéltárában volt, 2015-ben pedig – ahogy azt a fenti fotón is láthatjuk –, a nemescsói gyülekezeti házban lévő egyháztörténeti kiállítás egyik tárlójában. A vitrin másik sarkában a híres, 1700-as évekbeli *Matricula* (anyakönyv) látható. A faluról eddig megjelent egyetlen önálló kiadvány (KISS Sándor: *Nemescsó*. 2000, Sárvár. 56 old.) bevezetője is forrásként nevezi meg ezt a kéziratot.

Mindezek után kísérletet teszek az eddig ismert publikációk együttes szemlélésére és értelmezésére. Mégpedig az időrendben utoljára megjelent, s egyébként is legterjedelmesebb írás, az „*Éveim, utam...*” című írás tükrében. Ahogyan a tömör cím jelzi, ebben Bánó Ádám végigtekinti életének szakaszait, eseményeit. Érdeemes lenne akár hiánytalanul, teljes terjedelmében is közölni, mert nehezen hozzáférhető, viszont annyira tanulságos. Ezért alább bővebben is kitérek rá.

„ÉVEIM, UTAM ...”

Bánó Ádám utolsó és leghosszabb nyomtatásban megjelent írása. Áttekinti benne a teljes és gazdag életútját, a szülőföldtől kezdve az 1970-es évek elejéig. Meleg szeretettel szól szülőfalujáról, Somlószőlősről, családjáról és öreg tanítójáról, Rónay Pálról. Szülei a nagy

4 BÁNÓ Ádám: Az iskola a családvédelem szolgálatában. *Dunántúli Tanítók Lapja*, 1938. 23–24. sz. 170–173. old.; BÁNÓ Ádám: Az iskola a családvédelem szolgálatában. *Dunántúli Tanítók Lapja*, 1939. 1–2. sz. 10–11. old.

5 BÁNÓ Ádám: Egy öreg „oskolamester” megbecsülése régen. *Vasi Szemle*, 1970. 3. sz. 475–477. old.; BÁNÓ Ádám: Egy kis falu múltjából. *Vasi Szemle*, 1971. 2. sz. 294–297. old.

6 BÁNÓ Ádám: *Éveim, utam...* *Pedagógiai Írások*, 1972. 4. sz. 121–128. old.

7 BÁNÓ Ádám: *Nemescsó múltjából*. (*Kézirat a kőszegi evangélikus egyházközség levéltárában*.) (Így hivatkozik rá TÓTH Sándor: *Latin iskola és alumneum a Vas megyei Nemescsón* című tanulmányában. In: *VEAB Értésítő*, Veszprém. 1979. 5. sz. 45. old.)

család miatt nem tudták azonnal taníttatni, így az otthoni munkás évek után 1899-ben, 16 évesen, két év késéssel kezdte meg a tanulást a soproni evangélikus tanítóképzőben. Ott, ahol korábban – ugyancsak kicsit túlkorosan – Péterfy Sándor is tanult, s ahol később, ugyancsak kicsit túlkorosan Bakó József. S ott, ahol ebben az időben, a XIX. század végén már szerkesztették azt a folyóiratot, amelyben később az írásai megjelentek. Biztosak lehetünk benne, hogy már diákként is olvasója volt. Így lehetett a friss szakirodalmat is olvasó diákból már 1905-ben publikáló tanító.

A négyéves képzés után került Bánó Ádám 1903-ban Felpécre, egy 1500 lakosú ősi nemesi faluba, az osztott iskola alsó tagozatos tanítójaként. Így jellemzi a falut: *„Itt akkor még a régi nemesi világ szokásai uralkodtak észjárásban, ruhaviseletben, társadalmi érintkezésben. Uraság nem volt, de a földbirtok nagysága szerint nyolc- négy- és kétökrös gazdákat különböztettek meg. A nagygazdák cselédeket, szolgálókat tartottak, akik sokkal rosszabb körülmények között éltek, mint az uradalmi cselédek. A módos kúriák mellett egymás mellé zsúfolva álltak a szegényes viskók, ahonnan bizony rongyos ruhájú, rosszul táplált gyerekek jöttek az iskolába.”* A fiatal tanító a 45. évét szolgáló Buthy Márton „főtanító” mellé került, s neki kellett tanítani a kb. 80 gyereket számláló, összevont I–II–III. osztályt. Két év elteltével került aztán a nemescsói gyülekezet iskolájába. Erről a következőképpen ír:

„Felpécre 1905. november 1-jén kerültem Nemescsóba. A csói tanítót Győrbe vitték ipariskolai tanárnak. A megüresedett állásra több tanítót is meghívtak próbára. Ez a próba abból állt, hogy a templomban orgonálni és énekelni kellett, az iskolában pedig megadott tételekből próbatanítást kellett tartani. Ezek alapján a gyülekezeti közgyűlés jelölte, majd megválasztotta a tanítót. Így kerültem ide, a régi, híres partikuláris gyülekezetbe, s kezdtem meg működésemet egy osztatlan iskolában, ahol együtt tanult az I–IV. osztály, szerdán és szombaton délután pedig az I–III. ismétlő osztály. Vasárnap a kántori szolgálatot kellett ellátni.” (Meg kell jegyeznünk, hogy az idézetben van egy sajtóhiba is, az „artikuláris” szó helyett – amit talán a korrektor nem ismert – „partikuláris” lett a nyomtatáskor.)

Vessük össze ezzel az idézettel az *Evangélikus Népiskola* 1905. őszi számában megjelent első írást, amelynek témája a gödöllői méhészeti tanfolyam. S majd a további olvasás során találkozni fogunk azzal a megjegyzéssel, hogy a fiatal tanító már foglalkozott a méhekkal, ötven éven át segített ezzel a családjá anyagi helyzetén. Eszünkbe juthat az is, hogy negyven évvel később ugyanez volt a metódus. Szalay László, a szombathelyi tanítóképző intézmény, majd főiskola főigazgatója ugyanígy számol be az ő itteni 1948-as meghallgatásáról a vele készített interjúban. S jusson eszünkbe végül a mai helyzet, amikor a falusi pedagógus alkalmazásáról jobb esetben is a járási tankerület vezetője dönt.

Az írás további részében Bánó Ádám részletesen bemutatja az akkori iskolát, a tanítás körülményeit, feltételeit, kereteit. Szinte minden mondatát érdemes lenne idézni. Nézzünk helyette két bekezdést a cikk harmadik oldaláról. A részlet jól szemlélteti egyrészt a hat évfolyammal való foglalkozás beosztását, másrészt azt is, hogy az „egésznapos iskola” nem mai találmány, ám megfelelő feltételek és készségek szükségesek a megvalósításához.

„Az I., a II. III. és a IV–VI. osztályosokból három csoportot alakítottunk. Az osztatlan iskoláknál a legfontosabb az első osztály volt, az egész oktatási épületnek ez az alapja. De a jó alapozáshoz idő és nyugodt légkör kell, nekünk bizony a kis félórákat is igen ki kellett használni.

Felekezeti iskolákban a mindennapi vallásoktatás vitte el a legjobb első félórákat. Ezután mindig az első osztályosok következtek. Olvasásra tanításukat megkönnyítette a század

elején gyorsan elterjedt fonomimika, ez a játékos mutogató rendszer igen nagy segítséget jelentett a hangoztató módszerrel szemben, amit a képzőben még mi is tanultunk. Ez alatt az idő alatt a nagyobbak csendes foglalkoztatása mindig nehézséget jelentett. Fél tizenegykor az I–III. osztályosok hazamentek, ezután a nagyobbak csendes munkáját felváltotta a közvetlen tanítás. Az V–VI. osztályosok tananyagát két évre osztották be, ez azt jelentette, hogy az egyik évben az V., a másik évben a VI. osztály tananyaga került sorra. Ez a két osztály mindig együtt tanult minden tantárgyat. A délelőtti tanítás fél egyig tartott. A gyerekek délután kettőre újra visszajött az iskolába. A délután vidámabb légkörben telt el, könnyebbek voltak a tárgyak, váltakozott a mese, a torna, az ének. Sokat énekeltünk, mert szerettük, s tudtak két hangra is. A nagyobbak kedvelték, emlékeztükben sokáig megőrizték a földrajz, vagy a történelem anyagához illő költeményeket.”

A tanító munkáját bemutató leírást megszakítja az első világháború három évnvi frontkatonáskodásáról szóló beszámoló. Bánó Ádám egy kisebb fejsérüléssel úszta meg a harcot, s folytatta 1917-ben az otthagyt tanítást. Addig először a lelkes após, Éder József helyettesítette, majd két, távolról érkezett fiatal. Bánó röviden jelzi a Tanácsköztársaság idejének eseményeit, majd az 1920-as években az új tanépület kialakítását, a 20-as és 30-as évek iskolán kívüli „népművelő” munkaféleségeit, az átállást a nyolcosztályos képzésre, majd a második világháború, azaz az átvonuló front helyi körülményeit. Ezek az évek egyúttal az aktív pedagógus pálya utolsó évei is, hiszen 1945-ben fejezte be a mindennapos tanítást, ha utána vállalt is kisegítő közreműködést.

A cikk utolsó bő egy oldalán a szerző vázlatosan ismerteti az iskola további sorsát és saját aktív nyugdíjas életét. Épp a cikke írásakor szűnt meg a korábban Kőszegpatyra átköltöztetett felső tagozatos képzés, s ekkortól jártak ezek a gyerekek Kőszegre tanulni. (Megjegyezzük, hogy tanulói létszámhiány miatt az alsó tagozaton 2010-ben ért véget az eddigi utolsó tanév.) A nyugdíjas tanító a Hazafias Népfrent aktív munkatársa lett. 1968-ban megkapta a Munka Érdemrend bronz fokozatát.

Az olvasónak bizonyára feltűnik, hogy Bánó Ádám egy szóval sem említette azt a legálább harmincnyolc írást, ami 1905–1941 között megjelent. Nem gondolhatjuk, hogy elfeledkezett róluk. Talán inkább a szerénységgel magyarázhatjuk a mellőzésüket. És még azzal, hogy a most ismert 18 pedagógiai írás egyike sem foglalkozik közvetlenül a falu és a tanítója életével. A cikkek három témaköre (tanítóegyesületi élet, tanítás-módszertani kérdések, a hitélet témái) általánosságában mutatja annak a néptanítónak az érdeklődési irányait, aki nemcsak előfizetője, hanem szerzője is volt az evangélikus szaklapnak.

*

Összesen tehát 41 önálló publikációt tudunk számba venni, 1905 és 1972 között, 67 év termését. Befejezésül emlékeztetek dr. Kiss Gyula szavaira, a Bánó Ádámról megjelent mind- eddig egyetlen írásból. A Szombathelyen legendás emlékü főiskolai tanár, miután felsorolta a csói néptanító konkrét érdemeit, e szavakkal emelte általánosabb szintre méltatását: „*Am tudta azt is, a történelem folyamat, a históriát – a múlt tanulságai ismeretében – (...) a jelenben csinálni, folytatni kell. Történelemcsináló ember maradt a halálos ágyáig azzal a magától értetődő közéletiséggel, ahogy azt aktív tanító korában megszokta.*”⁸

8 Dr. KISS Gyula: Bánó Ádám 1883–1974. *Jelentkezünk*, 1974 dec. 25. 82–83. old.